

8

Speakerteksten

Samspil billede - tekst

TV er et billedmedium. Idealet ville være, hvis du på video kunne skildre din omverden uden hjælp af det talte eller skrevne ord - hvis du helt kunne undvære speakerteksten. Men desværre går dette ideal sjældent i opfyldelse. Mange emneområder lader sig helt enkelt ikke beskrive, kun i billeder og effektlyd. I det mindste fordres der nogle ord, der giver os et vink om hvordan vi skal fortolke billederne.

Billeder og ord fødes af den samme kilde - tanken. Ofte formuleres billedidéerne i ord inden de bliver til billeder. Mange af ordene i første arbejdsmanuskript er således i det færdige program blevet forvandlet til billeder. Men endda bliver sædvanligvis ganske mange ord tilbage - informationer som du må fremføre til seerne via speakerteksten.

Harmoni

Det er forholdsvis enkelt at producere tilsyneladende upåklagelige programmer med skarpe billeder og speakertekst på fejlfrit dansk, som opmærksomme fagidioter ikke kan finde den mindste fejl i. Sværere er det at få speakerteksten og billederne til at fungere harmonisk sammen, så programmets budskab effektivt når frem og bliver husket, ikke bare af forhåndsinteresserede fagfolk, men også af den store masse almindelige, mindre koncentrerede seere.

Teksten som underlag

Speakerteksten er sideløbende med billederne. Seerne tvinges ind i en fortløbende valgsituation. Skal de først og fremmest koncentrere sig om billederne eller om speakerteksten? At koncentrere sig samtidigt på både billed- og lydindholdet er meget svært. Seerne må desuden konsumere tekst og billede lige når informationerne gives. De kan ikke som avislæseren begynde med billederne og tage teksten bagefter.

Seernes opmærksomhed hopper altså frem og tilbage mellem tekst og billede. Erindringsbilledet af indholdet bliver derfor ganske fragmentarisk. Mere eller mindre vigtige informationsbidder mangler helt enkelt. Hvis samspelet mellem tekst og billede er dårligt ophører opmærksomhedens "normale" hop. En informationskanal alene tager overhånd. Sædvanligvis vinder billedet. Teksten ligger nemlig allerede fra begyndelsen som underlag.

Speakertekstens underlag beror bl.a. på følgende:

- Talen består af lyd. Vore øre kan let bortvælge uvæsentlige lyde, mens TV-billedet går lige ind i os så længe vi ikke sover.
- Billedets information træffer os samtidigt som en pakke, men lyden når os successivt. Vi må huske lyden, for at talen skal få nogen mening for os.
- Speakerteksten består af symboler, mens programmets billeder for det meste er rene billeder. Symboler kræver mere forkundskab og erfaring af modtagerne end billeder.

Dødsdømt tekst

Den stakkels speakertekstforfatter kæmper mod ujævne odds. Chancen for at seerne skal lytte opmærksomt til hans tekst er ikke særskilt stor. Til mange billeder er det nærmest

utaknemmeligt at skrive tale. Seerne har ikke en rimelig chance for at konsumere den. Et berømt eksempel på tekstens selvmord er "reportagen" om tandlægereformen i TV-avisen for nogle år siden. Reporteren redegjorde for den nye reform til billeder fra en tandlægeklinik. Kameraet viste nærbilleder af borets arbejde i den stakkels patients mund. Oven i købet forstærkedes effeklyden - borets hvinen. På journalistikolen fik en hel klasse "reportagen" at se. Bagefter kunne ikke en eneste af eleverne redegøre for reformens indhold. De huskede kun boret.

Jo nærmere billedet er, jo mere følelsesladet det er og jo tydeligere det fortæller sin egen historie, desto sværere er det at få speakerteksten til at nå frem. Men det beror ikke kun på billederne, men også på selve teksten om den skal nå frem til seerne. Vi skal længere fremme vise hvordan du i visse tilfælde kan lægge tekst selv på meget stærke billeder.

Oplevelse af virkeligheden

Videoprogrammet er en subjektiv beskrivelse af virkeligheden med hjælp af billeder og lyd. Seerne opfatter normalt ikke bestanddelene billede og lyd hver for sig og tænker ikke på at mediet bare er en beskrivelse. I stedet får de en totaloplevelse af "virkeligheden" på den anden side af TV-skærmen. Speakerstemmen tilhører denne virkelighed.

Hvis den virkelighed du opmaler i programmet ikke er entydig, oplever mange seere stress og formår hverken at konsumere billede eller lyd effektivt. Et eksempel på dette er når speakeren beretter om noget der ikke har forbindelse med billedet. Ordet beskriver da en virkelighed mens billedet beskriver en anden.

Etablér virkeligheder

Billedet behøver ikke passe eksakt til hvert ord i talen. Hver fakta må ikke illustreres slavisk. Men du bør når det er muligt opbygge og etablere "virkeligheder" af billeder og lyd. Seerne får siden leve sig ind i dem, mens du gør korte ture ud på dybt vand med den tekstinformation der er svær at billedsætte, men som alligevel må med i programmet.

I korte stunder kan en vis modsætning blive uundvigelig. Men du kan mildne den ved at gøre disse partier ekstra klare og enkle. Og naturligvis så korte som muligt. Du bør forklare virkeligheden og lade den virke på seerne inden du giver informationer der ikke passer til billederne. Og du bør komme tilbage til den konkrete handling i billedet så snart som muligt.

Etablerende og informerende tekst

Groft sagt kan vi sige at der findes to sorter speakertekst:

- 1 **"Etablerende speakertekst"** etablerer en virkelighed og forklarer billedernes indhold for seerne.
Den giver nærhedsfølelse og forstærker billedet. Vi skulle kunne kalde den "billedets tilsats". Så længe den er dygtigt skrevet fungerer den sammen med også ganske stærke billeder.
- 2 **"Informerende speakertekst"** frembærer fakta der ikke har en direkte og nær forbindelse med billedets indhold. Fakta illustreres måske delvis af billedet. Men teksten er ikke afhængig af billedet for sin eksistens.

Et eksempel

Billedet viser en lille pige der gynger i legepladsens trægyng. En etablerende tekst til dette billede kan lyde: "Denne gyng er livsfarlig." Tager du billedet væk, står teksten ikke for sig selv. En informerende tekst til samme billede skulle kunne lyde: "Byens gynger er livsfarlige og skal tages væk." Den informerende tekst fungerer også uden billedet.

Hvis du har for meget informerende speakertekst i programmet, findes der en risiko for at det ikke lykkes for seerne at fordøje teksten samtidig med at de skal se på billederne. Selv om billederne er ganske relevante, så beretter tekst og billede hver sin historie. Billedet i eksemplet fortæller ikke om de farlige gynger i byen, men om en lille pige der syntes det er dejligt at gyng.

Teksten skal pendle

En af videoproducentens døds synde er at lægge informerende speakertekster på alt for dramatiske billedafsnit og på billeder der tydeligt fortæller sin egen historie. Informerende tekst bør helst ligge på rolige "ikke fortællende" billeder. Speakerteksten skal pendle i rolig rytme mellem sin etablerende og sin informerende funktion. Med en bevidst pendling kan du anvende den etablerende tekst som hjælp til den informerende. På den måde kan også ganske korte billedsekvenser dels engagere publikummet, dels tjene som underlag for tekstinformation.

Med ovenstående fortælleteknik skulle teksten til billederne af pigen i gyngen noget makabert og hårrejsende kunne skrives sådan: "Det her er Marie. Hun elsker at gyng. Marie ved ikke at hendes gyng er farlig. Kæden er aldeles for svag og kan let bryde."

Så gør speakeren en pause for at seerne skal nå at fordøje budskabet. Men pausen må ikke blive for lang. Efterklngen fra den etablerende tekst, skal lægge op til den informerende tekst der følger efter pausen: "Det er ikke kun Maries gyng der er farlig. Byens parkforvaltning har fundet ud af at alle gynger i byen er farlige og må tages væk."

Tyndt med fakta

Speakerteksten bør som regel være knap. Den skal ikke mærkes - kun høres. "Slet" derfor alle ord der ikke har en klar funktion i teksten. Talen skal bestå af effektivt men flydende talesprog. Ingen tyngende formuleringer fra skriftsproget må være tilbage. Og husk: Jo kortere speak, desto mere nærhedsfølelse!

Du må dog anvende mange ord for at fortælle fakta, hvis der er behov for det. Derimod må du aldrig behandle mere end en faktaopgave ad gangen. Du må heller ikke lægge fakta for tæt. Lad der gå en tid mellem hver ny faktaopgave. Dette er vigtigt dels for at seerne skal nå at fordøje dine budskaber, dels for at du skal nå at billedsætte dem.

Billedrytmen styrer

Billeder, både bevægelige og "statiske" må ligge en vis tid for at fungere og for at seerne skal nå at fordøje dem. Den tid bestemmes af billedernes indhold - ikke af speakertekstens. Fakta der skal billedsættes må ikke ligge tættere end at de passer i billedrytmen.

Nøgle- og udfyldningsfraser

Når du skriver speakertekst kan du ind for dig selv opdele den dels i "nøglefraser", der giver væsentlige fakta, dels i "fyldningsfraser" der ligger mellem nøglefraserne og giver tid til seerne at fordøje disse. Gør din tale så kort at billede og lyd får tid til at virke selvstændigt. Men vær ikke bange for at lægge fyldningsfraser mellem nøglefraserne.

Forskyd tekst og billede

Speakertekstens meninger forstås ikke helt før de på det nærmeste fuldt ud sagt, altså omkring det sidste ord. Ordene når jo publikummet successivt. Billederne leverer det meste af sin information på en gang. Vil du have at billeder og lyd skal opfattes samtidigt, må du forskyde billeder og tekst i forhold til hinanden. Teksten skal begynde tidligere end billederne.

Lad gerne teksten logisk pege frem mod en kommende scene for at skabe forventning om den. Du kan f.eks. lægge en menings sidste klargørende ord lige før det scenskifte der tilsigtet. Den nye scene må selv virke uden ord et øjeblik, så seerne får tid til at aflæse den. Derefter, når seerne ikke er nysgerrige længere, kommer teksten igen og fører fortællingen videre frem til næste scene. Nøgleordet kommer lige før scenskiftet o.s.v. En konsekvent gennemførelse af forskudte speakertekster kan skabe et gevaldigt "driv" i programmet.

Enkelt og konkret

Når du sidder ved dit skrivebord og fylder manuskriptet med ord, bør du tænke på dine seere nogle øjeblikke. Henvender du dig til arbejderne på en fabrik, til dine skolekammerater, til TV's publikum? eller måske til en anden gruppe.?

Ord har ingen faste egenskaber. Deres betydning afhænger dels af vores erindring om hvordan de er blevet brugt tidligere, dels i hvilket ydre sammenhæng og med hvilke andre ord de sættes.

For at seerne skal forstå dit budskab må de være klar over ordenes betydning. Du må derfor tilpasse dig seernes forkundskaber, interesse og verdensbillede.

Budskabet må være begribeligt for seerne og opleves som vigtigt for at de skal drage nytte af det. Tilpasser du dig ikke til seerne er der stor risiko for, at de misforstår budskabet eller slet ikke forstår det.

Trim teksten

Vor hjerne stræber ifølge forskerne efter klarhed. Hvis vi får denne klarhed forstærkes indlærings-effekten. Der findes en tærskel i indlærings-effekt mellem budskaber der er nogenlunde opfattet og forstået, og sådanne som seerne opfatter krystalklare. Den sidste lille trimning af teksten for at gøre budskabet krystalklart kan altså have stor effekt dens evne til at trænge igennem.

Vi kan også vende stegen. Uklare informationer har små chancer for at nå frem. Måske er det lige så godt at tage slettepenen frem og stryge alt det uklare fra manuskriptet med det samme.

Seerne savner sjældent teksten

for at kunne skabe en smal og klar linie i programmet må du bortsortere alle mindre væsentlige faktaoplysninger fra speakerteksten. særsomt de oplysninger der kan lede seernes tanker ind på uønskede sidespor.

seerne savner sjældent den tekst de ikke viste skulle findes der. hellere end at give lange forklaringer til uvigtige, kringlede sammenhæng bør du slette dem. hvis du ikke selv hundred procent forstår speakerteksten, kommer seerne ikke til at forstå den alligevel.

Det er svært at formidle tal

Eksakte tal tilhører det der er det sværeste at formidle via speakerteksten. De vil bare glide forbi uden at seerne husker dem.

Kun en dåre satser sin programtid på så sikre tabere. Erstat tallene hvis det er muligt med andre størrelser som seerne har lettere ved at sluge. Det må gerne være noget de kan sammenligne med f.eks. "lige så stor som Rådhuspladsen". Hvis der ikke er bedre størrelser end tallene, så rund dem af. Det er lettere at huske "nærmere 10.000" end "9.923".

Abstraktionstigen

En almindelig fejl i speakertekster er at teksten skrives aldeles for abstrakt og savner konkrete eksempler fra virkeligheden. Lad os kigge på Majas abstraktionstige:

- ⚙ Maja er en økonomisk faktor
- ⚙ Maja er et dyr
- ⚙ Maja er et fæ
- ⚙ Maja er en nød
- ⚙ Maja er en ko

Når du kalder Maja en "økonomisk faktor" udtrykker du dig abstrakt/almengyldigt. En ko er en økonomisk faktor. Men en økonomisk faktor behøver ikke at være en ko.

En konkret ko

Højt abstraktionsniveau kan anvendes til at skjule sammenhæng og ansvar og tillige at slette ubehagelige fakta. Processen fremstår automatisk og udenfor menneskelig kontrol.

Hvis du kalder Maja "ko" udtrykker du dig konkret. Jo mere konkret du taler/skriver, desto mere engagerende og letforståelig bliver du. En god fortæller er den der kan forene det konkrete med almengyldighed. Med andre ord, den der ved hjælp af eksempler længst nede på abstraktionsstigen kan illustrere abstrakte og almengyldige sammenhæng.

Målsætninger

Speakerteksten bygges, ligesom talesproget, mest op af korte meninger i rækkefølge - subjekt, prædiker og bestemmelser. Vær forsigtig med bisætningerne. Læg aldrig mere end en bisætning i hver mening. Bisætningen må stå i et klart forhold til hovedsætningen.

Undgå alle hentydninger i teksten uden i de tilfælde hvor du hentyder til billederne. Til og med

en enkel hentydning som "han" eller "hun" fordrer en ekstra eftertanke af publikum og kan lave kaos tilstrækkeligt længe så en anden information kan mistes. Hvis du behøver at anvende "han" eller "hun" for at variere teksten bør du forkorte afstanden så meget som muligt mellem hensigten og navnet du hentyder til.

Substantivér ikke

Opdel hvis det er muligt alle sammensatte verber og forsøg at finde enklere synonymmer til svære eller lange ord. Du bør ikke anvende fremmede ord uden forklaring og absolut ingen dobbeltydende udtryk som seerne ikke straks forstår.

Vær ikke bange for at bryde en del fuldstændige meninger for at opnå talesprogseffekt. Du kan f.eks. begynde en mening med "Og".

Når vi taler gentager vi ofte ord og fraser. Sådanne gentagelser tynger let en skreven tekst. Men i tale mærkes de ikke så meget. I al fald mindre end fjollede ordformuleringer.

Substantivere ikke verber uden at anvende dem i deres aktive form. Skriv hellere "skær ned" end "gennemfør nedskæringer". Må du anvende svære ord eller fagudtryk, bør du også forklare dem direkte når de nævnes.